

VLADIMIR MIHAJLOVIĆ¹

E-mail: vmihajlovic@kg.ac.rs

GORDANA MARJANOVIĆ²

E-mail: gmarjanovic@kg.ac.rs

POST-KEJNZIJANSKA KRITIKA NOVOG KONSENZUSA U MAKROEKONOMIJI I POUKE ZA TRANZICIONE PRIVREDE

POST-KEYNESIAN CRITICISM OF THE NEW CONSENSUS MACROECONOMICS AND LESSONS FOR TRANSITIONAL ECONOMIES

JEL KLASIFIKACIJA: B22, E12, E63, P20

APSTRAKT:

Usaglašavanje stavova makroekonomskih škola glavnog toka ekonomske misli tokom 90-ih godina prošlog veka rezultiralo je uspostavljanjem novog konsenzusa u makroekonomiji, poznatog i kao nova neoklasična sinteza. Objedinjujući najistaknutije teorijske elemente tih škola, razvijen je konzistentan sistem koji je postao dominantna makroekonomska paradigma. U radu se razmatra kontekst nastanka i glavne karakteristike novog konsenzusa, sa posebnim fokusom na kritike koje dolaze iz redova post-kejnzijanske škole. Budući da je model novog konsenzusa izgrađen po ugledu na funkcionisanje razvijenih tržišnih privreda, poseban deo rada posvećen je analizi kompatibilnosti ovog modela sa strukturom tranzicionih privreda. Načinjen je pokušaj da se glavni elementi post-kejnzijanske kritike stave u funkciju formulisanja preporuka za efikasniju ekonomsku politiku u zemljama u tranziciji. Osnovni zaključak je da se specifičnosti ovih privreda moraju uzeti u obzir, a da nekritička

1 Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu

2 Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu

primena ekonomske politike bazirane na modelu novog konsenzusa može prolongirati proces tranzicije i nepovoljno delovati na ekonomski razvoj.

KLJUČNE REČI:

NOVI KONSENZUS U MAKROEKONOMIJI, POST-KEJNZIJANIZAM, TRANZICIONE PRIVREDE, EKONOMSKA POLITIKA

ABSTRACT:

The convergence of the mainstream macroeconomic schools of thought during the 1990s resulted in the establishment of the New Consensus Macroeconomics, also known as the New Neoclassical Synthesis. By combining the most prominent theoretical elements of these schools, a consistent system, that has become the dominant macroeconomic paradigm has been developed. The paper discusses the emergence context and the main characteristics of the New Consensus, with a particular focus on Post-Keynesian criticism. Since the New Consensus model has been built after the performance of the developed market economies, the particular part of the paper is devoted to the analysis of this model's compatibility with the structure of transitional economies. An attempt has been made to put the main elements of the Post-Keynesian criticism in the function of formulating more effective economic policy recommendations in transitional economies. The fundamental conclusion is that the specificities of these economies must be considered and that the non-critical application of the New Consensus model-based economic policy can prolong the transitional process and adversely affect economic development.

KEYWORDS:

NEW CONSENSUS MACROECONOMICS, POST-KEYNESIANISM, TRANSITIONAL ECONOMIES, ECONOMIC POLICY

1. UVOD

Razvoj makroekonomskih teorija tokom XX i početkom XXI veka može se okarakterisati kao kompleksan, dinamičan i vrlo razuđen. Brojne škole i pravci u okviru glavnog toka ekonomske misli, kao i izvan njega, utemeljile su različite teorije funkcionisanja privrede i ponašanja ekonomskih subjekata. Podrška intervencionizmu i aktivnoj ekonomskoj (naročito fiskalnoj) politici bila je osnovna karakteristika kejnzijanizma koji je dominirao nakon Velike Depresije. Nastanak neoklasične sinteze („Velike sinteze“) tokom pedesetih godina doveo je do pojednostavljivanja izvornih Kejnsovih ideja i prilagođavanja neoklasičnom okviru. Stagflacija do koje je došlo sedamdesetih uslovia je napuštanje neoklasične sinteze i otvorila vrata monetarizmu, novoj klasičnoj školi, školi realnih poslovnih ciklusa i ekonomici ponude, kao zastupnicima „neoklasične struje“ u razvoju ekonomske misli.

Tendencija usaglašavanja stavova različitih teorijskih pravaca započeta je pojavom novih kejnzijanaca, koji povezuju neke od perspektivnih ideja ekonomskih škola zasnovanih na neoklasičnoj tradiciji – koncept prirodne stope nezaposlenosti kao tekovinu monetarizma, hipotezu racionalnih očekivanja razvijenu u okviru nove klasične škole, intertemporalnu optimizaciju kao element modela škole realnih poslovnih ciklusa – sa kejnzijanskom idejom o prisustvu rigidnosti cena i nadnica, koju dopunjuju sopstvenim doprinosima. Ovi procesi su tokom devedesetih godina XX veka doveli do nastanka novog konsenzusa u makroekonomskoj teoriji, koji je, po analogiji sa neoklasičnom sintezom, u literaturi nazvan „novom neoklasičnom sintezom“³.

Uporedo sa tendencijama u okviru glavnog toka makroekonomske misli, tokom XX veka razvijeno je puno teorijskih pravaca koji se svrstavaju u ekonomsku heterodoksiju (post-kejnzijizam, institucionalna teorija, austrijska škola, bihejvioralna ekonomija). Fokus ovog rada usmeren je na stavove post-kejnzijanskog pravca i suštinu njihove kritike upućene makroekonomiji glavnog toka i novom konsenzusu. Razlog za to leži u sledeće dve činjenice. Najpre, post-kejnzijanci su među najistaknutijim kritičarima novog konsenzusa u makroekonomiji, čiji su aktivnost i uticaj posebno bili izraženi nakon Velike Recesije nastale 2008. godine. Pored toga, post-kejnzijanski stavovi se mogu dovesti u jaku vezu sa kontekstom privreda u tranziciji, koje su na putu prihvatanja osnovnih postulata tržište privrede (privatna svojina, slobodno tržište). Budući da je suštinska karakteristika novog konsenzusa u makroekonomiji to što je „izgrađen“ po ugledu na funkcionisanje razvijenih tržišnih privreda, prvenstveno privrede SAD-a, neophodno je sagledati njegovu primenljivost u kontekstu tranzicionih privreda. Iz tog ugla, kao i kroz prizmu post-kejnzijanske kritike, u radu su definisane ključne implikacije za tranziciju privrede, koje mogu biti u funkciji formulisanja efikasnije ekonomske politike.

2. OSNOVNE KARAKTERISTIKE NOVOG KONSENZUSA U MAKROEKONOMIJI

Iako se termin „nova neoklasična sinteza“ kao pojmovna odrednica i alternativni naziv novog konsenzusa u makroekonomiji prvi put u literaturi sreće u radu Gudfrenda (Goodfriend) i Kinga (King) objavljenom 1997. godine, „Nova neoklasična sinteza i uloga monetarne politike“⁴, ideja o povezivanju teorijskih elemenata suprotstavljenih ekonomskih škola je prisutna u radovima

3 Goodfriend, King (1997).

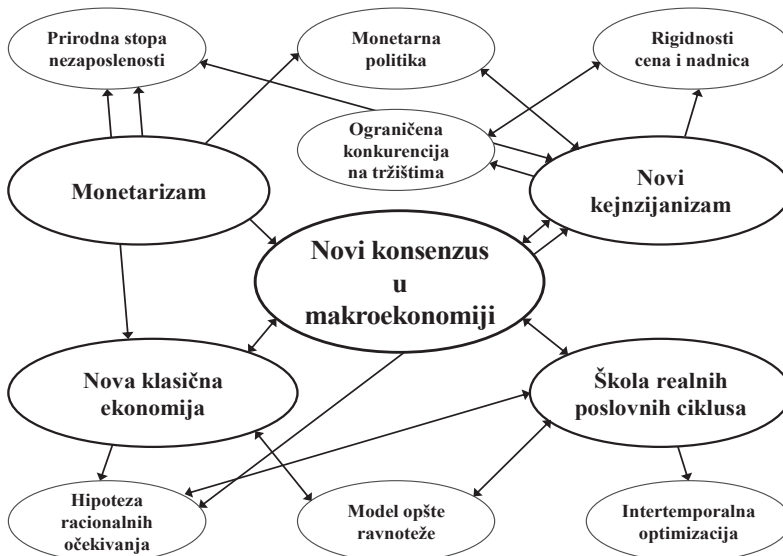
4 „The New Neoclassical Synthesis and the Role of Monetary Policy“

novih kejnzijanaca publikovanim intenzivno od osamdesetih godina XX veka. U modelu novog konsenzusa se pretpostavlja da se ekonomski subjekti ponašaju racionalno, odnosno da ne prave sistematske greške u donošenju odluka. Nastoje da maksimiziraju korisnost tokom vremena, donoseći odluke o potrošnji svog dohotka i raspodeli vremena na rad i dokolicu. Ovaj princip intertemporalne optimizacije implicira visok stepen elastičnosti ponude rada na promenu visine realne nadnice, upravo onako kako predviđaju bazični modeli škole realnih poslovnih ciklusa. Ponašajući se na sličan način, preduzeća nastoje da maksimiziraju profit. Međutim, dinamika promene nadnica i cena nije isključivo determinisana tržišnim faktorima, odnosno relacijom ponude i tražnje. Različiti modeli nominalne i realne rigidnosti cena i nadnica (npr. Kalvoovi i Tejlorovi modeli određivanja cena, model efikasne nadnice i insajder-outsajder model za objašnjenje realne rigidnosti nadnica) približili su obrazac njihovih promena realnim uslovima u privredi.

Slika 1 daje prikaz najvažnijih teorijskih elemenata uključenih u novi konsenzus u makroekonomiji.⁵

Kontekst nastanka novog konsenzusa u makroekonomiji vezan je za povoljnu privrednu konjunkturu u razvijenim tržišnim ekonomijama počev od sredine osamdesetih godina prošlog veka, koji su karakterisale relativno blage privredne fluktuacije, praćene niskom stopom inflacije i visokom predvidivošću mera ekonomske politike. Zbog visokog stepena privredne, monetarne i finansijske stabilnosti, ovaj period je nazvan „Velikom Moderacijom“ (eng. Great Moderation) i smatra se da je trajao sve do 2008. godine i nastanka Velike Recesije.

► SLIKA 1. ŠEMATSKI PRIKAZ NOVOG KONSENZUSA U MAKROEKONOMIJI

Izvor: Mihajlović, 2018, str. 238.

5 Među najistaknutije predstavnike novog konsenzusa u makroekonomiji svrstavaju se Majkl Vudford (Michael Woodford), Žordi Gali (Jordi Galí), Mark Gertler (Mark Gertler), Ričard Klarida (Richard Clarida), Frank Smets (Frank Smets), Lorens Kristijano (Lawrence Christiano), Raf Vouters (Raf Wouters), Vendi Karlin (Wendy Carlin), Dejvid Soskis (David Soskice), Martin Ajhenbaum (Martin Eichenbaum), i drugi.

Navedene okolnosti uslovile su i pristup ekonomskoj politici u okviru novog konsenzusa. Osnovni cilj monetarne politike, kojoj se daje prednost u odnosu na fiskalnu, je postizanje monetarne stabilnosti, odnosno stabilnosti cena. To se postiže primenom ciljanja inflacije, kao dominantnog režima monetarne politike. Favorizuje se primena pravila politike u odnosu na diskreciono pravo, izuzev u slučajevima nastanka ozbiljnijih privrednih poremećaja na strani agregatne tražnje i ponude. Usled ovih poremećaja, autput i zaposlenost fluktuiraju oko potencijalnog nivoa, a do realnih efekata u privredi dolazi usled rigidnosti cena, što je posledica nesavršenosti tržišta dobara i rada i otpora ekonomskih subjekata promenama cena. Dakle, iako su ekonomski subjekti racionalni i teže maksimizaciji korisnosti, može doći do fluktuacija u ekonomskoj aktivnosti. Promene u ponudi novca, bilo autonomne ili kao rezultat nameravanih akcija monetarnih vlasti, dovode do realnih efekata upravo zbog sporijeg prilagođavanja cena u odnosu na promene u instrumentima monetarne politike (najčešće nominalne kamatne stope). Drugim rečima, novac je ne-neutralan, ali samo u kratkom roku, dok se dugoročno merama monetarne politike ne može trajno uticati na autput i zaposlenost, već se efekti ispoljavaju u vidu promene cena. U skladu sa ovim shvatanjima je i stav da je u savremenim privredama zastupljena nesavršena (monopolistička) konkurencija. Međutim, treba naglasiti da ograničena konkurencija ne dovodi sama po sebi do monetarne ne-neutralnosti, već njena kombinacija sa ostalim ograničenjima tržišta, kao što su nominalne rigidnosti cena i nadnica.

U modelu novog konsenzusa implicitno je prihvaćena pretpostavka da je ponuda novca endogeno određena. To se uočava iz odnosa kamatne stope (i), kao egzogene varijable u modelu, i ponude novca (M), kao endogene. Ovaj odnos se ostvaruje posredstvom tražnje za kreditima (L), što u krajnjoj instanci dovodi do promene u količini primarnog novca (B):⁶

$$i \rightarrow L \rightarrow M \rightarrow B \quad (1)$$

Prilagođavanjem referentne kamatne stope, kao instrumenta politike, centralna banka menja tržišnu kamatnu stopu na zajmove (kredite), dolazi do promene njihovog obima i promene ponude novca, dok količinu primarnog novca centralna banka prilagođava po potrebi. Međutim, implicitno prihvatanje endogenog karaktera ponude novca u okviru novog konsenzusa ne znači i da je novac uvek ne-neutralan, što je inače jedna od najvažnijih implikacija ovakvog shvatanja.⁷ Naime, iako se odbacuje važenje kvantitativne teorije novca i egzogen karakter ponude novca, ipak se prihvata da je novac dugoročno neutralan.

U domenu fiskalne politike, u novom konsenzusu se zagovara primena fiskalnih pravila, koja treba da obezbedi stabilnost javnih finansija, kao i budžetske politike u cilju bolje alokacije i raspodele resursa.⁸ Prostor za primenu diskrecione fiskalne politike je izuzetno sužen i ograničen na situacije ozbiljnijih privrednih poremećaja. Prihvatajući neke od najpoznatijih teorija o neefikasnosti diskrecione fiskalne politike, kao što su Rikardijanska ekvivalencija⁹ i hipoteza o sklonosti ka deficitu (eng. *deficit bias*)¹⁰, predstavnici novog konsenzusa zagovaraju isključivu primenu fiskalnih pravila u uslovima relativne privredne stabilnosti.

6 Bain, Howells (2009), str. 101.

7 Fontana, Palacio-Vera (2003), str. 512.

8 Allsopp, Vines (2004), str. 486.

9 Barro (1974).

10 Alesina, Perotti (1994), str. 10.

3. POST-KEJNZIJANIZAM I KRITIKA NOVOG KONSENZUSA U MAKROEKONOMIJI

Post-kejnzijizam predstavlja heterogenu školu ekonomske misli čije se postavke uglavnom baziraju na izvornoj Kejnsovoj teoriji. Razvoj post-kejnzijizma započinje 30-ih godina prošlog veka, pod uticajem Kejnsove „Opšte teorije, zaposlenosti, kamate i novca“ publikovane 1936. godine, ali i dela njegovih bliskih saradnika Roja Haroda (Roy Harrod) i Džoan Robinson (Joan Robinson). Oni su začetnici tzv. „Kembriškog kejnzijizma“, čiju tradiciju su nastavili Nikolas Kaldor (Nicholas Kaldor), Mihał Kalecki (Michał Kalecki), Pjero Srafa (Piero Sraffa) i Sidni Vajntraub (Sidney Weintraub).¹¹

U okviru post-kejnzijanskog pravca postoji više struja, kojima je zajednička kritika neoklasičnog teorijskog sistema i teorija izgrađenih na klasičnoj tradiciji.¹² Džon King (John King) ističe sledeće varijante u okviru post-kejnzijanzma: „fundamentalistički kejnzijizam“, čiji je glavni predstavnik Pol Dejvidson (Paul Davidson), dvoklasni model, koji je razvio Mihał Kalecki i varijanta bazirana na hipotezi finansijske nestabilnosti, čiji je začetnik Hajman Minski (Hyman Minsky).¹³ Međutim, i pored heterogenosti ovog pravca, mogu se izdvojiti osnovne pretpostavke na kojima se zasnivaju svi post-kejnzijanski modeli. Entoni Tirlvol (Anthony Thirlwall) navodi šest takvih pretpostavki:¹⁴

1. nivo zaposlenosti i nezaposlenosti su određeni na tržištu dobara, a ne na tržištu rada;
2. nezaposlenost je nevoljnog karaktera i rezultat je nedovoljne efektivne tražnje;
3. fundamentalno pitanje u makroekonomskoj teoriji tiče se odnosa između agregatne štednje i agregatnih investicija, pri čemu se uzročnost kreće od investicija ka štednji, a ne obrnuto;
4. monetarna privreda se bitno razlikuje od privrede u kojoj postoji trampa: novac nije neutralan (ni kratkoročno ni dugoročno), finansije imaju veliki značaj, kao i stanje duga;
5. kvantitativna teorija novca je pogrešna jer je ponuda novca endogena, tako da u jednačini razmene ($MV = PT$) kauzalni odnos ide od desne ka levoj strani, a ne obrnuto. Usled promena u preferenciji likvidnosti brzina opticaja novca V nije konstantna. Takođe, faktori koji povećavaju troškove proizvodnje (kao što su pritisci za povećanje nadnica i porast cena poluproizvoda i sirovina) mogu uzrokovati inflaciju znatno pre nego što je postignut nivo pune zaposlenosti;
6. na razvojni put kapitalističkih ekonomija utiču „animalni instinkti“ preduzetnika (investitora) koji determinišu nivo investicija.

Prihvatajući Kejnsovu tvrdnju da će od nivoa efektivne tražnje na tržištu dobara zavisiti i tražnja na tržištu rada post-kejnzijanci¹⁵ kritikuju stav novog konsenzusa da su zapravo imperfekcije na različitim vrstama tržišta prepreka postizanju pune zaposlenosti. Naime, fleksibil-

11 Lavoie (2006), str. 2.

12 Iako je nastala ranije, ova škola je nazvana post-kejnzijanskom tek 1975. godine u radu Alfreda Ajhnera i Jana Kregela: Eichner, Kregel (1975).

13 King (2013), str. 485.

14 Thirlwall (1993), стр. 327-337.

15 Neki od savremenih predstavnika post-kejnzijanskog pravca, osim Pola Dejvidsona su i Rendal Vrej (Rendal Wray), Filip Arestis, (Phillip Arestis), Đuzepe Fontana (Giuseppe Fontana), Malkolm Sojer (Malcolm Sawyer), Stiv Kin (Steve Keen), Mark Lavoie (Mark Lavoie), Pavlina Černeva (Pavlina Tcherneva) i drugi.

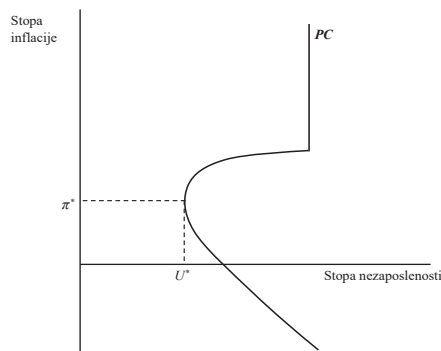
nost nadnica i cena na dole ne bi obezbedila postizanje pune zaposlenosti,¹⁶ dok je deflacija štetna jer smanjuje efektivnu tražnju i ne može rešiti problem nevoljne nezaposlenosti.

Post-kejnzijanci naglašavaju neizvesnost koja prati donošenje ekonomskih odluka i determinišu nivo investicija (granična efikasnost kapitala).¹⁷ U tzv. ergodičkom sistemu koji zastupa novi konsenzus, ekonomski subjekti mogu da odrede verovatnoću ishoda svojih akcija u kratkom roku, dok to na dugi rok nije potrebno, jer se dugoročne promene ključnih varijabli mogu predvideti.¹⁸

Koncept *NAIRU*¹⁹, kao važan segment monetarne politike u novom konsenzusu, po post-kejnzijancima se bazira na pogrešnoj pretpostavci da postoji jedinstvena stopa nezaposlenosti pri kojoj je stopa inflacije stabilna. Oni smatraju da u kratkom roku zapravo postoji raspon u kojem se stopa nezaposlenosti može kretati a da stopa inflacije ostane konstantna. Ovaj raspon odgovara horizontalnom segmentu Filipsove krive koja se često sreće u post-kejnzijanskoj literaturi.²⁰ Cilj ekonomske politike jeste da privredu stacionira pri najnižoj stopi nezaposlenosti, odnosno maksimalnoj iskorišćenosti kapaciteta, pri kojoj neće doći do porasta stope inflacije. Post-kejnzijanci predlažu da se kreatori politike fokusiraju na promenu stope inflacije, a ne na projektovanu stopu inflacije, i da je uključe u funkciju gubitka.²¹

Tomas Pali (Thomas Palley) je predložio post-kejnzijansku alternativu konceptu *NAIRU*, koju je nazvao *MURI* stopom (eng. *Minimum Unemployment Rate of Inflation*), odnosno stopom inflacije pri kojoj je nezaposlenost minimalna. Polazna pretpostavka je da stopa inflacije olakšava postizanje ravnoteže i izlazak iz recesije, preko uticaja na visinu realnih nadnica. To je moguće samo do određenog nivoa, iznad kojeg će nadvladati otpor radnika prema smanjenju realnih nadnica. Post-kejnzijanska Filipsova kriva (Grafikon 1) ima negativan nagib pri nižim stopama inflacije. Međutim, iznad određenog praga, označenog sa π^* , radnici će se protiviti smanjenju realnih nadnica, pa će Filipsova kriva dobiti pozitivan nagib, a pri visokim stopama inflacije postaće vertikalna. Stopa inflacije π^* je zapravo *MURI* stopa i njoj odgovara minimalna stopa nezaposlenosti U^* . Kreatori monetarne politike treba da ciljaju upravo ovu stopu inflacije, upravljajući visinom kamatne stope.

► GRAFIKON 1. POST-KEJNZIJANSKA FILIPSOVA KRIVA I STOPA MURI

Izvor: Palley (2003), str. 48.

16 King (2013), str. 492. King se poziva na Kejnsa, koji je u 19. glavi „Opšte teorije“ isticao da pad cena i nominalnih nadnica pogoršava recesiju, budući da utiče na očekivanja, podiže realnu kamatnu stopu i uvećava teret duga. Kao dobar primer, iz kojeg se mogu videti negativne posledice blage deflacije, može da posluži slučaj Japana tokom 90-ih godina prošlog veka.

17 Keen (2011), str. 449.

18 Davidson (1994), str. 93.

19 Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment – stopa nezaposlenosti koja ne ubrzava inflaciju.

20 Lavoie (2006), str. 128-129.

21 Palley (2006), str. 246-247.

Fiskalna politika je, po post-kejnzijancima, u modelu novog konsenzusa nepravedno stavljena u podređen položaj u odnosu na monetarnu. Oспорavajući standardni argument da primena ekspanzivne fiskalne politike dovodi do efekta istiskivanja, ističu da porast kamatnih stopa ne mora biti nužan ishod ovih mera ukoliko centralna banka svojom politikom ne dovede do toga. Dakle, pojava i intenzitet ovog efekta zavisice od reakcije kreatora monetarne politike, a ne od prilagođavanja na tržištu.²² Promena obima privatnih investicija zavisice i od njihove elastičnosti na promenu kamatne stope, kao i od tekuće faze privrednog ciklusa. U domenu fiskalne politike, post-kejnzijanci predlažu vraćanje principima funkcionalnih finansija, u skladu sa teorijom Aba Lernerera (Abba Lerner). Efikasnost fiskalne politike se, stoga, ne procenjuje sa aspekta njenog uticaja na očuvanje budžetske ravnoteže (kako u statičkom, tako i u dinamičkom kontekstu), već mogućnosti da se ostvari privredna stabilnost.

4. IMPLIKACIJE POST-KEJNZIJANSKE KRITIKE ZA TRANZICIONE PRIVREDE

Teorijski sistem novog konsenzusa u makroekonomiji rezultat je shvatanja da se savremene ekonomije mogu predstaviti jednim univerzalnim makroekonomskim modelom, suštinski izgrađenim po ugledu na najrazvijenije privrede. Takvo shvatanje zasigurno previđa postojanje nezaobilaznih razlika u pogledu strukture razvijenih tržišnih privreda i onih koje su na putu uspostavljanja postulata tržište privrede (zemlje u tranziciji). Neke od najznačajnijih razlika su sledeće:

1. Privredna dinamika u razvijenim zemljama je uglavnom uslovljena agregatnom tražnjom, dok je u zemljama u razvoju i tranziciji privredni rast determinisan mogućnostima unapređenja proizvodnog kapaciteta;²³
2. Fleksibilnost cena je manje izražena u privredama u tranziciji, naročito ukoliko dominira sektor poljoprivrede;
3. Privredni rast u tranzicionim privredama uglavnom se zasniva na unapređenju efikasnosti proizvodnih faktora i njihovoj realokaciji u produktivnije sektore (npr. iz poljoprivrednog u industrijski), ali i podsticanju priliva stranog kapitala,²⁴ dok je u razvijenim zemljama privredni rast uslovljen povećanjem produktivnosti kao funkcije investicija i stope tehnološkog progresa;
4. Usled slabije razvijenog finansijskog tržišta, preduzeća u tranzicionim privredama su primarno usmerena na sopstvene izvore finansiranja poslovnih projekata ili na kredite poslovnih banaka,²⁵ za razliku od preduzeća u razvijenim privredama koja se više oslanjaju na finansijska tržišta. Ova razlika se odražava i na planu finansiranja budžetskog deficita, koje je olakšano u razvijenim zemljama.

Shodno tome, model novog konsenzusa u makroekonomiji i na njemu zasnovana ekonomska politika ne mogu se nekritički usvojiti u zemljama čija je privredna struktura bitno različita od one u zemljama koje model izvorno predstavlja. Uvažavajući ovaj stav, post-kejnzijanci ističu i značaj razlika u vrsti i razvijenosti institucija u razvijenim i tranzicionim privredama.

22 Arestis, Sawyer (2004), str. 119.

23 Nayyar (2007), str. 253-254.

24 Upreti (2015), str. 38.

25 Knight (1998), str 9.

Razvijene institucije olakšavaju rešavanje različitih konfliktnih situacija i pružaju podršku ekonomskom rastu, dok, na primer, nefunkcionalnost političkih institucija, koja je često prisutna u tranzicionim privredama, kao i neravnomerna raspodela političke moći, vode političkoj nestabilnosti koja destimuliše rast.²⁶ To je i razlog zbog kojeg su se protivili Vašingtonskom konsenzusu, čiji neuspeh je rezultat nedovoljnog insistiranja na izgradnji institucionalne infrastrukture, ali i u percepciji ovog koncepta kao „univerzalnog leka“ za sve tranzicione privrede. Programi Međunarodnog monetarnog fonda namenjeni tranzicionim privredama, koji su u skladu sa ovim konceptom, usmereni su na podsticanje kratkoročne makroekonomske stabilizacije i jačanje platnobilansne pozicije zemlje, ali u manjem obimu na privredni rast. Ključni problem je u dve činjenice: 1) ovi programi predviđaju uspešnu transplantaciju istog stabilizacionog modela u bilo kojoj privredi, i 2) njihov osnovni fokus je kratkoročna stabilizacija, a ne davanje podrške privrednom razvoju.²⁷ Nasuprot tome, post-kejnzijanci zagovaraju primenu stabilizacionog paketa koji podrazumeva postepenu liberalizaciju, kao i simultanu primenu državne intervencije zajedno sa izgradnjom institucionalne infrastrukture uz državnu podršku.²⁸

Suprotstavljajući se zapostavljanju značaja aktivne fiskalne politike u modelu novog konsenzusa u makroekonomiji, post-kejnzijanci ističu da upravo efikasna fiskalna politika može doprineti privrednoj stabilizaciji u tranzicionim privredama. Uvažavanje principa funkcionalnih finansija u domenu ove politike može dovesti to smanjenja autput gega, kao razlike između stvarnog i potencijalnog autputa. Pod potencijalnim autputom podrazumevaju meru pune zaposlenosti pri kojoj ne postoji nevoljna nezaposlenost u skladu sa Kejnsovim shvaćanjem, dok se u modelu novog konsenzusa potencijalni autput ostvaruje u uslovima potpune fleksibilnosti cena i nadnica. Štaviše, prema post-kejnzijancima, fleksibilne cene i nadnice ne samo da ne garantuju postizanje pune zaposlenosti, već mogu dovesti do porasta nezaposlenosti.²⁹

Koncept funkcionalnih finansija koji zagovaraju post-kejnzijanci se donekle razlikuje od izvornih principa koji su bili deo neoklasične sinteze. Tačnije, može se napraviti razlika između dve grupe preporuka za primenu ovog koncepta. Po jednoj grupi, primarni cilj fiskalne politike je da obezbedi punu zaposlenost, što se na najbolji način može postići uvođenjem sistema u kojem bi zaposlenje za one koji žele da rade bilo garantovano od strane vlade. Post-kejnzijanci ove preporuke formulišu pozivajući se na politiku javnih radova koju je zagovarao Kejns. Vlada treba da preuzme ulogu poslodavca „poslednje instance“ (eng. *employer of last resort*), odnosno da zaposli one koji tragaju za poslom. Pri tome, puna zaposlenost (kada su svi koji žele da rade i zaposleni) se postiže nezavisno od nivoa agregatne tražnje: kada je tražnja niska, broj onih koji su zaposleni putem sistema garantovanja zaposlenja će biti veći, a pri visokoj tražnji, broj zaposlenih na ovaj način će biti manji, ali će u oba slučaja biti postignuta puna zaposlenost.³⁰ Naravno, u kontekstu tranzicionih privreda, uspešnost ovakvih mera primarno je determinisana efikasnošću vlade i njenom snagom da ih sprovede. Druga grupa preporuka za primenu koncepta funkcionalnih finansija, koja je i zastupljenija među post-kejnzijanskim ekonomistima, odnosi se na uticaj fiskalne politike na agregatnu

26 Jütting (2003), 20.

27 Jakšić, Jakšić (2013), str. 88-89.

28 Marangos (2004), str. 441.

29 Tcherneva (2008), str. 27-28.

30 Mitchell, Wray (2004), str.. 2-3.

tražnju. Naime, ovom politikom treba obezbediti dovoljan nivo agregatne tražnje da se autput *gep* zatvori, podstakne investiciona potrošnja i uvećaju proizvodne mogućnosti privrede.³¹

Naglašavajući značaj fiskalne politike, post-kejnzijanci ne osporavaju da i monetarna politika treba da odigra važnu ulogu, ali prvenstveno kroz pružanje podrške merama fiskalne politike, kao što predviđaju izvorni principi funkcionalnih finansija Aba Lernerera. Mere ekspanzivne monetarne politike mogu da ublaže efekat istiskivanja privatnih investicija do koga može doći usled primene restriktivne fiskalne politike. Dakle, efikasna koordinacija dveju politika je od suštinskog značaja, naročito u tranzicionim privredama, u kojima domaće tržište kapitala nije dovoljno razvijeno, a prisutni su i procesi strukturnih reformi i liberalizacije finansijskog sektora.³²

5. ZAKLJUČAK

Novi konsenzus u makroekonomiji, kao rezultat približavanja stavova vodećih ekonomskih škola, postavio je obrise makroekonomskog modeliranja i ekonomske politike u savremenim uslovima. Međutim, iako je na zadovoljavajući način predstavljao funkcionisanje razvijenih tržišnih privreda, njegova kompatibilnost sa privredama sa nastajućim tržištima i, posebno, strukturom tranzicionih privreda, dovedena je u pitanje.

Novom konsenzusu u makroekonomiji upućen je niz kritika od strane heterodoksnih teorijskih pravaca, koje su tangirale različite aspekte ovog modela (hipotezu racionalnih očekivanja, koncept *NAIRU* itd.), pri čemu je u radu posebno izložena post-kejnzijanska kritika. Suština te kritike ogleda se u pozivanju na povratak izvornim Kejnsovim principima: efektivnoj tražnji, neizvesnosti koja prati svaku ekonomsku odluku, ulozi kamatne stope i marginalnoj efikasnosti kapitala, kao i odnosu štednje i investicija. Naglašavajući potrebu za uvažavanjem specifičnosti privredne strukture svake zemlje, post-kejnzijanski teoretičari daju niz preporuka za unapređenje efikasnosti ekonomske politike i u tranzicionim privredama.

Shodno tome, analiza u radu je pokazala da su razlike među razvijenim i tranzicionim privredama takve da nekritička primena modela novog konsenzusa, u izvornoj formi koja ne uključuje potrebna prilagođavanja, može u najboljem slučaju rezultirati kratkoročnom stabilizacijom u tranzicionim privredama, ali neće u dovoljnoj meri podstaći privredni rast i razvoj u srednjem i dugom roku. Takođe, neki od suštinski važnih problema, kao što je neravnomerna raspodela dohotka, gotovo da nisu ni predmet razmatranja u novom konsenzusu. Stoga, sledeći post-kejnzijanske opaske i predloge za povećanje efikasnosti fiskalne i monetarne politike, kao i njihove koordinacije, moguće je obezbediti privrednu stabilnost ali i održivu osnovu za dinamičniji privredni razvoj. Naravno, u sadašnjem trenutku, uticaj post-kejnzijanskih teoretičara nije dovoljan da dovede do promena u načinu na koji se pristupa navedenim problemima, iako je Velika Recesija prilično „poljuljala temelje“ novog konsenzusa. Bez obzira na to, može se očekivati da će dominantna makroekonomska paradigma dalje evoluirati pod uticajem teorijskog razvoja i privrednih tendencija koje nastoji da objasni.

31 Arestis, Sawyer (2004), str. 139.

32 Prašćević (2013), str. 42.

REFERENCE

Alesina, A., Perotti, R. (1994), "The Political Economy of Budget Deficits", NBER Working Paper No. 4637, National Bureau of Economic Research, Cambridge, Massachusetts. DOI: 10.2307/3867338

Allsopp, C., Vines, D. (2004), "The Macroeconomic Role of Fiscal Policy", *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 21, No. 4, pp. 485-508. DOI: 10.1093/oxrep/gri027

Arestis, P., Sawyer, M. (2004), *Re-examining Monetary and Fiscal Policy for the 21st Century*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK.

Bain, K., Howells, P. (2009), *Monetary Economics: Policy and its Theoretical Basis*, Second Edition, Palgrave Macmillan, Hampshire, UK.

Barro, R. (1974), "Are Government Bonds Net Wealth", *Journal of Political Economy*, Vol. 82, No. 6, pp. 1095-1117. DOI: 10.1086/260266

Davidson, P. (1994), *Post Keynesian Macroeconomic Theory: A Foundation for Successful Economic Policies for the Twenty-first Century*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham.

Eichner, A. S., Kregel, J. A. (1975), "An Essay on Post-Keynesian Theory: A New Paradigm in Economics", *Journal of Economic Literature*, Vol. 13, No. 4, pp. 1293-1314. <https://www.jstor.org/stable/2722299>

Fontana, G., Palacio-Vera, A. (2003), "Is there an Active Role for Monetary Policy in the Endogenous Money Approach?", *Journal of Economic Issues*, Vol. XXXVII, No. 2, June, pp. 511-517. DOI: 10.1080/00213624.2003.11506600

Goodfriend, M., King, R. (1997), "The New Neoclassical Synthesis and the Role of Monetary Policy", In: Bernanke, B. S., Rotemberg, J., (ed.) *NBER Macroeconomics Annual 1997*, Vol. 12, MIT Press.

Jakšić, M., Jakšić, M. (2013), "Political Macroeconomy: The Case of Serbia", *Economics & Economy*, Vol. 1, No. 2, pp. 77-90.

Jütting, J. (2003), "Institutions and Development: A Critical Review", OECD Development Centre, Working Paper No. 210.

Keen, S. (2011), *Debunking Economics – Revised and Expanded Edition: The Naked Emperor Detroned?* Zed Books, London, UK.

King, J. E. (2013), "A Brief Introduction to Post Keynesian Macroeconomics", *Wirtschaft und Gesellschaft*, Jahrgang 39, Heft 4, pp. 485-508.

Knight, M. (1998), "Developing Countries and the Globalization of Financial Markets", International Monetary Fund, Washington, Working Paper WP/98/105.

Lavoie, M. (2006), *Introduction to Post-Keynesian Economics*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, Hampshire, UK.

Marangos J. (2004), "A Post-Keynesian Approach to the Transition Process", *Eastern Economic Journal*, Vol. 30, No. 3, pp. 441-465. <https://www.jstor.org/stable/40326405>

Mihajlović, V. (2018), "Novi konsenzus u makroekonomiji i njegove implikacije za tranzicione privrede", U: Drašković, B., Minović, J., Hanić, A. (ur.), *Ekonomska teorija u periodu 1958-2018.*, Institut ekonomskih nauka, Beograd, str. 234-253.

Mitchell, W., Wray, R. L. (2004), "Full employment through a Job Guarantee: a response to the critics", Centre of Full Employment and Equity, Callaghan, Australia, Working Paper No. 04-13.

Nayyar, D. (2007), "Macroeconomics in developing countries", *BNL Quarterly Review*, September, No. 242. Vol. LIX, pp. 249-269.

Palley, T. I. (2003), "The Backward-Bending Phillips Curve and the Minimum Unemployment Rate of Inflation: Wage Adjustment with Opportunistic Firms", *The Manchester School*, Vol. 71, No. 1, pp. 35-50.

Palley, T. I. (2006), "Monetary policy in an endogenous money economy", in: Arestis, P., Sawyer, M. (Eds.), *A Handbook of Alternative Monetary Economics*, Edward Elgar, Cheltenham, pp. 242-257.

Prašćević, A. (2013), "Pravila ili koordinacija monetarne i fiskalne politike – teorijski aspekt", *Ekonomске ideje i praksa*, br. 8, str. 35-52.

Tcherneva, P. R. (2008), "The Return of Fiscal Policy: Can the New Developments in the New Economic Consensus Be Reconciled with the Post-Keynesian View?", The Levy Economic Institute of Bard College, Annandale-on-Hudson, New York, Working Paper No. 539.

Thirlwall, A. P. (1993), "The renaissance of Keynesian Economics", *Quarterly Review*, Vol. 46, No. 186, Banca Nazionale del Lavoro, Rome, pp. 327-337.

Upreti, P. (2015), "Factors Affecting Economic Growth in Developing Countries", *Major Themes in Economics*, Spring, Issue 1, Vol. 17, pp. 37-54. <https://scholarworks.uni.edu/mtie/vol17/iss1/5>
